

11. Women's health: literature watch // J. Women's health. – 1999. – V. 8(3). – P.421-428.

Проведено исследование среди 57 женщин с дисгормональными нарушениями репродуктивной системы. Показана роль особенностей психоэмоционального статуса и личностных характеристик женщин в развитии патологии репродуктивного здоровья.

Ключевые слова: репродуктивное здоровье, психоэмоциональный статус, личность, патология женской репродуктивной системы.

The research among 57 women with dishormonal pathology of female reproductive system is conducted. The role of particularity of psychoemotional status and women's personal characteristics in the development of disorders of female reproductive health is shown.

Key words: reproductive health, psychoemotional status, personality, pathology of female reproductive system.

Болотнікова І.В.

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ ТА УЯВИ ФАХІВЦІВ У ПРОФЕСІЯХ "ЛЮДИНА – ЛЮДИНА" НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті досліджуються особливості розвитку і функціонування мислення та уяви у студентському віці. Наводиться аналіз результатів експериментального дослідження показників мислення та уяви студентів-психологів.

Ключові слова: професійна підготовка; професійне самовизначення; швидкість мислення; логічність мислення; лабільність мислення; креативність мислення.

Студентський вік (стадія професійної підготовки) характеризується достатньо високим рівнем розвитку пізнавальних процесів. Навіть студенти першого курсу володіють достатньо стійкою увагою, здібністю слухати й спостерігати, вмінням слідкувати за логікою лекції та обмірковувати її висновки. Якщо опитані ще не мають чіткого уявлення та знань про майбутню професію (у них наявні лише професійні інтереси, схильності та наміри, учбово-професійне самовизначення), то під час професійної підготовки у ВНЗ студенти одержують не лише ґрунтовні теоретичні знання, а й первинні практичні навички за обраним фахом. На етапі професійної підготовки наявними стають професійне самовизначення та готовність до самостійної праці [5; 9].

Підвищення рівня розумової діяльності, розвиток прийомів розсуду, зріст вміння узагальнювати призводить до того, що в цьому віці відбувається активне засвоєння знань та вмінь. Вже в старшому шкільному віці молоді люди здатні успішно вирішувати багато складних задач, що виникають під час вивчення

точних дисциплін: математики, фізики, хімії. Це стосується і теоретичного осмислення матеріалу, і виконання практичних завдань[1].

Розвиток мислення, загальний інтелектуальний зріст створюють передумови для засвоєння складних умінь та навичок. Це дозволяє студенту засвоювати багато складних робочих операцій, оволодівати складною технікою, роботою з комп'ютером [2; 7].

Оволодіння складними інтелектуальними операціями та збагачення понятійного апарату роблять розумову діяльність студентів стабільнішою та ефективнішою, наближаючи її за своїми характеристиками до розумової діяльності дорослої людини. Особливо швидко розвиваються спеціальні здібності. У поєднанні зі зростаючою диференціацією спрямованості інтересів це робить структуру розумової діяльності юнаків набагато складнішою, ніж у шкільному віці [3].

Під час переходу від раннього юнацтва до пізнього відбуваються якісні зміни в пізнавальних можливостях: мова йде не лише про те, скільки та які задачі вирішує людина, а яким чином вона це робить (нестандартний підхід до вже відомих проблем; вміння включати вузькі проблеми у загальні тощо) [4].

Розвиток інтелекту в молодому віці тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей та уяви, що передбачає не просте засвоєння інформації, а виявлення інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового [6].

Творча активність студента означає вміння виходити за межі рівня повсякденних уявлень, звертання до незвичних зв'язків та аналогій, передбачає зняття різноманітних обмежень для більш повної самореалізації, вільного пошуку нового. Разом з тим зберігається необхідність дотримування інтелектуальної дисципліни, організованості та системності в роботі.

В юнацькому віці, коли домінує особистісний розвиток, особливого значення набуває така форма уяви, як мрія – образ бажаного майбутнього. У власних мріях молода людина будує бажану особисту програму власного життя, в якій нерідко визначається її основний сенс. Часто мрії бувають нереальними, тобто визначена лише мета, а не шляхи її досягнення, але на етапах оптації та професійної підготовки це має позитивний характер, оскільки дозволяє молодій людині в уявленні перебрати різні варіанти майбутнього професійного зросту та обрати власний шлях вирішення проблеми [8;10].

Експериментальне дослідження особливостей мислення та уяви студентів-психологів проводилося на базі Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Контингент обстежуваних становили студенти 1-го та 2-го курсів, що навчаються за спеціальностями “медична психологія” та “психологія” (загальна кількість - 65 чол.)

Описову статистику середніх показників мислення загальної кількості досліджуваних студентів наведено у таблиці 1.

Серед загальної кількості обстежуваних виявлено такі середні показники особливостей мислення:

- лабільність – високий рівень розвитку (середній показник кількості помилок дорівнює 2,70);

- логічність – середній рівень (середній показник кількості помилок дорівнює 4,87);
- швидкість – високий рівень (середній показник кількості опрацьованих слів дорівнює 49,43);
- узагальнення – високий рівень (середній показник кількості помилок дорівнює 1,80);
- креативність – високий рівень (середній показник кількості добраних слів дорівнює 26,0);
- уява – середній рівень (середній показник балів дорівнює 1,2).

Таблиця 1.

Описова статистика показників мислення та уяви загальної кількості досліджуваних студентів

Показники	Середні значення	Std.Deviation
лабільність	2,70	2,47
логічність	4,87	4,22
швидкість	49,43	2,33
узагальнення	1,80	1,59
креативність	26,00	9,92
уява	1,02	0,36

З наведених даних можна зробити висновок, що загалом студенти продемонстрували високі показники рівня розвитку досліджуваних особливостей мислення та уяви.

Аналізуючи середнє значення кількості помилок серед загальної кількості обстежених, необхідно зауважити, що найскладнішим виявився тест на вивчення логічності мислення “Складні аналогії”. Найменше труднощів викликало виконання тестів “Антоніми” та “Креативність”, що свідчить про високу креативність та швидкість мислення обстежуваних студентів.

Під час аналізу результатів дослідження достовірні відмінності між показниками у **віковій динаміці**, тобто між студентами 1-го та 2-го курсу навчання, виявилися лише в узагальненні та креативності мислення (див. таблицю 2).

Таблиця 2.

Відмінності за показниками узагальнення та креативності мислення між студентами 1-го та 2-го курсів

Курс	n	Середній показник	Std.Deviation	p	
узагальнення	1	28	1,55	1,37	0,05
	2	37	2,43	1,46	0,05
креативність	1	28	29,27	3,01	0,01
	2	37	20,00	0,00	0,01

Отже, за даними таблиці ми бачимо, що загалом і на 1-му, і на 2-му курсах студенти демонструють високі показники узагальнення та креативності мислення. При цьому показники обох даних розумових властивостей вищі на 1-му курсі. Проте, ми не можемо на основі цих даних робити висновки про навіть

незначне погіршення у віковій динаміці даних показників, оскільки вибірка досліджуваних є невеликою.

Під час аналізу відмінностей середніх показників за **статевою ознакою** також не виявлено достовірних відмінностей у показниках лабільності, швидкості, узагальнення, креативності та уяви. Лише показники логічності мислення мають певні достовірні відмінності: у жінок середня кількість помилок дорівнює 4, 24, а у чоловіків – 6, 85 (див. таблицю 3). При цьому обидва показники входять у межі середнього рівня прояву даної розумової властивості.

Таблиця 3.

Відмінності за показниками логічності мислення між чоловіками та жінками

Стать	n	Середній показник	Std.Deviation	p
чоловіча	22	6,85	6,85	0,05
жіноча	43	4,24	3,48	0,05

Відмінності результатів у **відсотковому співвідношенні** можна відстежити на таблиці 4.

Таблиця 4.

Відсотковий розподіл показників мислення досліджуваних студентів

Показники	Рівень прояву		
	низький	середній	Високий
логічність	18%	32%	50%
лабільність	7%	32%	61%
узагальнення	7%	17%	76%
швидкість	4%	6%	90%
креативність	-	49%	51%
уява	7%	86%	7%

Дані таблиці 3 свідчать про те, що, крім уяви, більшість студентів показала високий рівень прояву кожного з досліджуваних показників. Високий рівень розвитку логічності мислення виявило 50,0% обстежуваних студентів, креативності – 51,0%, лабільності – 61,0%, узагальнення – 76,0%. Найвищі результати обстежувані виявили у рівні розвитку швидкості мислення: тут низький рівень прояву зафіксовано лише у 4,0% обстежуваних, середній – у 6,0%, а 90,0% обстежуваних показали високий рівень прояву даної розумової властивості.

Дуже високими також виявилися показники вербальної креативності мислення: під час аналізу результатів не виявлено жодного випадку низького прояву цього показника, а середній та високий рівні прояву розподілилися майже порівну: середній рівень у 49,0% обстежуваних, а високий – у 51,0%.

Більшість досліджуваних студентів (86,0%) виявила середній рівень розвитку невербальної уяви, а високий та низький показники рівномірно розподілилися на дві групи по 7,0% обстежуваних.

Найбільша кількість низького рівня прояву (у порівнянні з іншими показниками) спостерігається в показниках логічності мислення (у 18,0% обстежу-

ваних), тоді як низький рівень прояву лабільності, уяви та узагальнення виявлено лише у 7,0% загальної кількості студентів.

Для порівняння середніх показників мислення студентів з показниками мислення учнів розглянемо дані таблиць 1 і 5. Неповна тотожність показників зумовлена тим, що особливості уяви в учнів не досліджувалися.

Середні показники мислення загальної кількості обстежених студентів та учнів розподіляються таким чином:

- Лабільність. Середній показник кількості помилок учнів – 6,32; студентів – 2,70.

- Логічність. Середній показник кількості помилок учнів – 2,41; студентів – 4,87.

- Швидкість. Середній показник кількості опрацьованих слів в учнів – 49,78; у студентів - 49,93.

- Узагальнення. Середній показник кількості помилок учнів – 2,67; у студентів – 1,80.

- Креативність. Середня кількість добраних слів в учнів складає 20,21; у студентів – 26,00.

Таким чином, ми бачимо, що в середньому показники лабільності мислення студентів значно вищі (високий рівень прояву), ніж в учнів (середній рівень), а середні показники логічності мислення навпаки, в учнів виявилися на високому рівні прояву, а у студентів – на середньому.

Таблиця 5.

Описова статистика показників мислення досліджуваних учнів

Показники	Середні значення	Std.Deviation
лабільність	6,32	4,59
логічність	2,41	2,51
швидкість	49,78	,87
узагальнення	2,67	1,61
креативність	20,21	2,11

Швидкість та креативність мислення в обох порівнювальних групах обстежуваних знаходяться на однаково високому рівні, а узагальнення у вербальному мисленні – на середньому рівні.

Порівняємо відсотковий розподіл показників мислення даної вибірки обстежуваних студентів-психологів з показниками мислення обстежуваних нами у 2006 році студентів-педагогів київських педагогічних ВНЗ. Для цього проаналізуємо дані таблиць 3 та 6.

Аналізуючи співвідношення показників даних таблиць, зазначимо, що рівень логічності мислення у більшості (53%) студентів-вчителів – низький, а у 50% студентів-психологів - високий.

Відсотковий розподіл показників мислення загальної кількості досліджуваних студентів-педагогів (2006 р.)

Показники	Рівень прояву		
	низький	середній	Високий
логічність	53%	32%	15%
лабільність	32%	36%	32%
узагальнення	40%	33%	27%
швидкість	-	5%	95%
креативність	-	24%	76%

Серед досліджуваних студентів-психологів більшість (61%) виявила високий рівень *лабільності* мислення і лише 7% - низький. Також більшість студентів-психологів (76%) продемонструвала високий рівень прояву *узагальнення* у вербальному мисленні. Серед досліджуваних студентів-вчителів низький, середній та високий рівень прояву *лабільності* та *узагальнення* розподіляються у рівній пропорції.

Найбільший відсоток (40%) досліджуваних студентів-педагогів виявила низький рівень *узагальнення вербального мислення*, тоді як більшість (58%) студентів-психологів показала високий рівень його прояву.

Показники *швидкості* мислення суттєво не відрізняються і виявляються високими в обох порівнювальних групах.

Середній рівень прояву креативності виявився порівняно вищий у студентів-педагогів: за повної відсутності низького рівня майже всі (95%) студентів показали високий рівень прояву, і лише 5% - середній. У досліджуваній групі студентів-психологів також спостерігається відсутність низького прояву креативності вербального мислення, проте середній та високий рівень виявили відповідно 49% та 51% обстежуваних.

Таким чином, результати порівняння відсоткового розподілу показників мислення виявилися на користь студентів-психологів, оскільки, за винятком креативності мислення та при рівній швидкості мислення, в решті показників у студентів-психологів спостерігається значно вищий рівень їхнього прояву. Можливо, це пояснюється більш досконаліми програмами навчання майбутніх психологів, які сприяють розвитку логічності, лабільності та узагальнення мислення студентів.

В результаті **аналізу кореляційної матриці показників особливостей мислення, даних анкетування, дослідження мотиваційної сфери та особливостей нервової системи** (див. таблицю 7) нами одержано наступні дані.

Лабільність мислення знаходиться у прямому достовірному зв'язку з логічністю, швидкістю й узагальненням ($p=0,00$) та креативністю ($p=0,04$). Цей факт свідчить про єдність і взаємозумовленість всіх складових такого важливого і багатогранного процесу людської психіки, як мислення.

Логічність мислення має також достовірний прямий зв'язок зі швидкістю та креативністю мислення ($p=0,00$), а також знаходиться у прямому достовір-

ному зв'язку з учбово-пізнавальною мотивацією ($p=0,01$), працездатністю ($p=0,00$) та успішністю у навчанні ($p=0,01$).

Таблиця 7.

показн.	лабільн	логік	швид.	узаг	креат	уява	a1	a2	a3	a4	a5	a6
лабіль	1	0,42**	-,22**	,31**	-,20*	,13	-.052	-.054	-.061	.090	.145	.016
логіка	0,42*	1	-,31**	,01	-,25**	,21	.06	.13	.02	-.38*	-.42**	-.32*
швидк.	-,22*	-,31**	1	-0,06	,37**	-,15	-.070	.034	.42**	.03	-.46**	-.10
узагал	0,31**	0,01	-0,62	1	-,41**	,13	-.51**	.30*	-.01	-.027	-.044	-.19
креат.	-,20*	-,25**	,37**	-,41**	1	,17	.02	-.03	.122	.016	.168	,42**
уява	,13	,12	-,15	,13	,17	1	,38*	-,15	,42*	-.010	-.027	-.102

a1- врівноваженість нервової системи; a2 – сила нервової системи за гальмуванням; a3 – мотив проф.майстерності; a4 – учбово-пізнавальні мотиви; a5 – працездатність; a6 – навч.успішність

Швидкість мислення знаходиться у прямому достовірному зв'язку з креативністю мислення ($p=0,01$) та мотивацією до професійної майстерності ($p=0,00$) та у зворотному зв'язку з працездатністю ($p=0,00$).

Рівень прояву *узагальнення* у вербальному мисленні мислення знаходиться у прямому достовірному зв'язку з креативністю ($p=0,00$), а також з врівноваженістю нервової системи ($p=0,02$), та у зворотному зв'язку з силою нервової системи за гальмуванням ($p=0,04$).

Креативність мислення прямо корелює з навчальною успішністю ($p=0,00$).

Показники *уяви* прямо корелюють врівноваженістю нервової системи ($p=0,02$) та мотивацією до професійної майстерності ($p=0,01$).

Звідси можна зробити висновок, що досліджувані показники мислення не лише взаємообумовлені та пов'язані між собою, а разом з тим мають тісний зв'язок з іншими психологічними властивостями особистості (зокрема – особливостями нервової системи та мотиваційної сфери), а також здійснюють позитивний вплив на працездатність та успішність у навчанні.

Таким чином, з вищесказаного можна зробити такі **висновки**:

1. загальна кількість обстежуваних студентів виявила високий рівень розвитку логічності, лабільності, швидкості, узагальнення та креативності мислення і середній рівень розвитку невербальної уяви;
2. порівняно з обстежуваною групою учнів 11-х класів студенти виявили більш високі показники лабільності мислення та нижчі, ніж в учнів, показники логічності мислення. Показники швидкості, узагальнення та креативності є тотожними в обох порівняльних групах;
3. порівняння відсоткового розподілу показників мислення досліджуваних студентів-психологів з обстеженими у 2006 році студентами-педагогами виявило, що за винятком креативності і швидкості мислення, у студентів-психологів спостерігається значно вищий рівень прояву решти показників. Ймовірно, це пояснюється більш досконалішими програмами навчання майбутніх психологів, які сприяють розвитку логічності, лабільності та узагальнення мислення студентів;
4. досліджувані показники мислення студентів не лише взаємообумовлені та пов'язані між собою, а разом з тим мають тісний зв'язок з іншими психо-

логічними властивостями особистості, а також здійснюють позитивний вплив на працездатність та успішність у навчанні.

Література

1. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. - М.: Флинта; Наука, 1998. - 168 с.
2. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 512 с.
3. Выготский Л.С. Психология. – М.: Изд-во ЕКСП-Пресс, 2000. – 1008с.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий. - Екатеринбург: УГППУ, 1997. - 244 с.
5. Зубкова І.Ю. Динаміка Я-образу вчителя-професіонала: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. - К., 2001. - 20 с.
6. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. – Л., 1967. – 213 с.
7. Кулюткин Ю.Н. Психологическая природа деятельности педагога // Творческая направленность деятельности педагога / Под ред. Ю.Н.Кулюткина, Г.С.Сухобской. – Л., 1978. – 124с.
8. Навакатилян А.О., Крыжановская В.В. Возрастная работоспособность лиц умственного труда.- К.: Здоровье, 1979. – 208 с.
9. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 150с
10. Теплов Б.М. Избранные труды в 2-х т. – М.: Наука, 1985.

В статье исследуются особенности развития и функционирования мышления и воображения в студенческом возрасте. Приводится анализ результатов экспериментального исследования показателей мышления и воображения студентов-психологов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка; профессиональное самоопределение; скорость мышления; логичность мышления; лабильность мышления; креативность мышления.

In the article the features of development and functioning of thought and imagination are explored in student age. An analysis over of results of experimental research of indexes is brought thoughts and imaginations of students-psychologists.

Keywords: professional preparation; professional self-determination; speed of thought; logic of thought; flaxibility of thought; creativity of thought